Malmös Försvar

MALMÖHUS

FÄSTNING

Bild av Malmö, tillverkad 1580 av Franz Hogenberg och Georg Braun. Braun var huvudredkatör för bildverket över "världens märkligaste orter", utgivet under åren 1572-1612. Hogenberg, Franz, konstnärlig medarbetare till ovan nämnda verk.

Försvarsmur

Började byggas under 1400 talet, men revs under tidig 1800 tal

Före muren fanns en pallisad av trä runt vissa områden. Tullavgränsning

Malmös Västerport

Malmös försvarsmur och hamn

Då Malmö som stad börjar framträda i de medeltida källorna vid 1200 – talets mitt förefaller det alltså som att staden står under kungens styre. Det är således han som kontrollerar det lönsamma sillfisket som under åren ökar nere på stranden .Att kungen äger rättigheten och förfogar över stranden som ekonomisk zon märks i det s k regalet eller grundregalet. Regalet, som i Danmark härrör från 1000 – talet, innefattar särskilda rättigheter för kungen till främst jord och mark. Denna grundas i kungamaktens rätt till den mark som inte står under privat egendomsrätt. Detta rör sig främst om allmänningar och obebyggda områden. Men regalet omfattade som sagt även rätten till förstranden. Därför tillföll allt gods som flöt i land kungen. Havet var dock en juridisk frizon där fiske kunde bedrivas av allmänheten. Dock kunde kungen ta upp avgift vid åmynningar. I allmänhet räknades alla handelsavgifter till regale vilket gjorde att kungen senare kunde införa en sådan betydelsefull avgift som tullen.

Fisket på stranden är en verksamhet som antagligen bedrivits sedan 1100 – talet, kanske tidigare än så. Här samlades precis som i Skanör – Falsterbo tusentals fiskare säsongsmässigt för att bedriva sitt leverne. Detta fiske kom antagligen under 1200 - talet som ovan nämnts att kontrolleras av kungamakten. Redan Valdemar Atterdags privilegium från 1360 fastslog att höstmarknad skulle ske mellan Jungfru Marie himmelsfärdsdag (15/8) till Mikaelidagen (29/9). För att kunna kontrollera handeln och upprätthålla lag och ordning på stranden under marknaden upprättades den sk ”modbogen”. Detta var en sorts lagbok som reglerade hur fiske och handel skulle bedrivas.

Byns plank

Vid genomgång av dokument från senmedeltiden och 1500-talet möter man då och då begreppet "Byns plank". Det ligger nära till hands att tolka detta som någon form av enkelt försvarssystem bestående av palissader, dvs tätt ställda pålar av trä. I kung Hans stora privilegiebrev från 1487 stadgas bl a att ingen åverkan får göras på stadens befästningar.

"Byns plank" bestod här av glest ställda, grova stolpar som slagits ned i sanden och på vilka ett plankverk spikats på utifrån. Plankorna var, till skillnad från stolpverket, av tämligen enkelt slag ochbestod bla av sekundärt använda bord från klinkbyggda fartyg. Inte precis någon gedigen försvarsanläggning men en ordentlig avspärrning som höll oönskade besökare utanför stadens inre gränser.

"Byns plank" bestod här av glest ställda, grova stolpar som slagits ned i sanden och på vilka ett plankverk spikats på utifrån. Plankorna var, till skillnad från stolpverket, av tämligen enkelt slag och bestod bla av sekundärt använda bord från klinkbyggda fartyg. Inte precis någon gedigen försvarsanläggning men en ordentlig avspärrning som höll oönskade besökare utanför stadens inre gränser.
Man värnade om planket och det gav böter att förstöra delar av det. Det var bötesbeloppet 20 mark detsamma om man förstör delar av stadsmuren eller om man skadar "Byns plank".

Vallgravar

Stadens gravar eller "fossata" som de kallades på medeltidslatin, nämns första gången i ett brev daterat den 28 juni 1387. År 1389 omnämner åter "fossata" när borgmästaren i Malmö Albert Nielsen sköter en gård till ärkebiskopen i Lund ”

Uppförandet av en mur längs stranden nämns första gången 1419 och är då ett i högsta grad pågående arbete.

I ett skuldebrev nedtecknat i Registrum ville Malmöyghe den 6 februari detta år finns en överenskommelse mellan staden och S:t Petri kyrka angående upplåningen av 300 mark silver. Den lånade summan avsåg byggandet av ett torn till stadens försvar vid havet, samt en mur som staden utan dröjsmål hade att uppföra inom tre år. Muren skulle sträcka sig från nämnda torn i västlig riktning till mitten av kloakbron (pontus cloacus).

När lånehandlingen upprättades var redan tornet uppfört och den nämnda summan på 300 mark skulle troligen endast användas för att täcka kostnaderna för uppförandet av muren. Under Erik av Pommerns regering, utan det östra partiet färdigställdes först 1518. Helt obefäst har dock inte denna del av staden varit. Här fanns åtminstone 1475 ett upphöjt och "beplankat” parti mellan Prost- och S:t Gertrudsgatorna och i den ovan nämnda byggnadskatalogen över stadsbefästningarna från 1434 ingår även en del av strandmuren i det intilliggande avsnittet.

Stadens portar

Tillträdet till staden skedde genom fyra huvudportar som föga fantasifullt benämndes Västerport, Söderport, Österport och Strandporten. Namnen var dock praktiska och man kunde lätt orientera sig efter portarnas namn, vilket inte var minst viktigt för främmande gäster med begränsade kunskaper om lokala förhållanden. Portarna var placerade vid Malmös naturliga infarter, antingen man ankom med fartyg eller längs någon av landsvägarna.

Västerport är endast sparsamt omnämnt i de historiska källorna men förekommer å andra sidan i ett väsentligt belägg, Valdemar Atterdags privilegiebrev för Malmö från år 1360.
Västerport har legat vid Korrebäcken. Möjligen har marknadsområdet i ett tidigt skede av stadens historia inte enbart omfattat stranden utan även ängarna väster om det nuvarande slottet.

Två handlingar från januari 1434 ger oss dock en viss insikt om hur den närliggande omgivningen var beskaffad. Denna månad köpte Erik av Pommern två gårdar i västra Malmö, där han samma år påbörjade ett kastell. Den ena tomtägaren, Metta Olofsdatter avhände sig en tomt som löpte från Adelgatan till "bys jord" i norr och från "byns mur" i väster till Jep Pedersen rådmans tomt i öster.

I Jep Pedersens brev kan man utläsa att hans tomt sträckt sig från sagda Mettas och till "Symones et Jude Kirkegaard" i öster och att tomten löpt från Adelgatan till "Byens jord vid stranden". I köpet ingick också rättigheterna i det torn som stod i stadens nordvästra hörn vid stranden.
I hörnet mellan den västra muren och strandmuren reste sig ett torn som staden ägde men som disponerades av Jep Pedersen. Stadsmuren och tornet inkorporerades i Erik av Pommerns fästningsanläggning under de följande två åren.

År 1526 genomfördes en ny länsindelning och det sk Malmöhus län skapades genom sammanslagning av några mindre slottslän. Den nya länsindelningen innebar att myntergården behövde omgestaltas för att anpassas till den utökade administrativa och militära verksamheten som var knuten till länsfunktionen. Myntningen, som var en synnerligen platskrävande och omfattande verksamhet flyttades över till Jörgen Kocks gård och ombyggnaden av slottet påbörjades.

Under Grevefejden 1534-36 hade det räckt för de upproriska att intaga slottet och porttornet för att kunna kontrollera Västerport. De upproriska valde i stället att riva ner slottet. Anledningen till att "Myntergaarden" förstördes i samband med "Grevefejden" hade alltså andra orsaker än att bemäktiga sig kontrollen över Västerport. Främst var man orolig för att Lunds katolske ärkebiskop skulle använda slottet för att gripa de protestantiska präster som han nyligen förklarat fredlösa, men det var naturligtvis också en symbolisk handling av rang.

Malmö förlorade "Grevefejden" och tvingades uppföra ett nytt slott, det slott vi fortfarande kan betrakta, vilket stod helt klart 1542. Efter denna både arkitektoniskt och fortifikatoriskt totala omgestaltning av "Mynteregaarden" blev Västerports placering märklig; den av staden ägda porten kom att ligga inne på slottsområdet och invånarna hade endast tillträde till denna via en smal landtunga och en vindbrygga. I praktiken utgjorde Västerport efter slottsutvidgningen en återvändsgränd, som ur resenärens synpunkt var totalt värdelös och som slottets garnison måste ha betraktat som opraktisk. Förhållandet ändrades först 1551, då kung Christian konfiskerade porttornet och gav Mogens Gyldenstierna, slottets kommendant och tillika länsherre i Malmöhus län, befallning om att undervisa stadsborna hur ett nytt Västerport skulle utformas samt se till att det placerades på behörigt avstånd från slottsgraven.

Slottet Malmöhus är Nordens äldsta bevarade renässansslott. Av Erik av Pommerns kastell från 1434 finns fortfarande rester bevarade i det slott som stod klart vid 1500-talets mitt.

Det första kastellet

År 1429 infördes en Öresundstull. För att säkra den lät kung Erik av Pommern befästa städerna längs sundets kuster. I Malmö byggdes ett mindre kastell med salsbyggnad, murar, torn och befäst port i det nordvästra hörnet av staden. Delar av murarna, som idag syns som kritstensband i slottets fasad, är spår av denna anläggning.

Ett nytt slott

År 1534 inleddes den så kallade grevefejden. Då revs delar av slottet. De upproriska förlorade kampen 1536, och då beordrade den danske kungen Christian III Malmöborna att bygga ett nytt slott åt honom.

Malmö befästes under medeltiden och utbyggdes efter 1658 av svenskarna till Skånes starkaste fästning. När denna roll övertogs av Landskrona efter 1747 raserades mellan 1805 och 1812 delar av befästningarna som 1822 utdömdes som fästning och 1827 slutade att räknas som sådan. Fästningen lydde under krigskollegium. Byggnationer utfördes av fortifikationen,1721-1798 av dess skånska brigad. År 1811 lades ansvaret på en egen fortifikationsbefälhavare, 1827 dock på den i Kristianstad och 1845 på den i Landskrona. Kommendant fanns i Malmö till 1881.

Hamnen – ”Fergebron”

Att Malmö under medeltiden utvecklas till en av Nordens största handelsstäder är märkligt om man ser till dess marina topografi och hamnutveckling. Platsen för staden är dåligt vald vad gäller goda hamnförhållanden. Med sin långgrunda strand och revlar som mötte fartygen vilka närmat sig Malmö måste infarten bitvis ha tett sig som en mardröm för varje skeppare under medeltiden. 1567 skrivs det om att skepparen på varje fartyg skall betala en viss summa (6 penningar) för varje tunna korn om han ankrat på redden. Om han däremot har ankrat vid ”Stenkaret” skall en mindre summa (4 penningar) utgå. Det stenkar som nämns har troligtvis legat vid någon av revlarna som mötte fartygen på väg in mot stranden. Under medeltiden byggs dock en bro vid stranden vilket underlättar något för skeppen som vill ta sig närmre staden. Denna bro kallas i de medeltida källorna för ”Fergebron” och omnämns första gången 1390. Troligtvis har den som jag nämnt ovan tillkommit redan under 1200 – talets första hälft och kan således vara jämngammal med staden. På en detalj från en Malmökarta från 1652 syns bron tydligt sticka ut i havet, den skall då ha sträckt sig 150 m men lär inte räckt till för de större mer djupgående skeppen att ta sig ända in till bryggan. Då arbetena med byggandet av Malmös strandmur påbörjades under 1400 - talet förlades Strandporten vid bryggan tillsammans med ett torn där man antagligen haft en tullbod. Vart man än ankrade på redden utanför staden så låg man dock oskyddad från väder och vind vilket gjorde att Malmö inte passade som vinterhamn. Detta medförde att många av stadens borgare vilka ägde skepp var bosatta i Helsingör eller Köpenhamn där fartygen hade vinterläge. fraktades godset på pråmar från fartygen på redden in till grundare vatten. Denna verksamhet sköttes av speciella pråmmän i Malmö, men här omtalas även en till farkost vilken skulle ha transporterat både gods och människor till och från stranden. Det rör sig här om den sk ”myndriken”. Denna benämning dyker för Skånes del upp första gången i modboken för Skånemarknaden 1385 där det sägs att ingen ”myndrik” får föra gods till land från skeppen eller vice versa, förrän han fått klartecken från tullaren.